

gija u svom tijeku od strukturalizma dekonstrukciji i od zakonitosti interpretaciji prolazila je i hermeneutičku i fenomenologijsku fazu okrećući se sve više utjecajima filozofa kao što su Derrida, Foucault, Barthes, Ricoeur i Wittgenstein.

Leach je u Zaključku zaoštrio antropologijske uvide pitanjem: Kako znati koja je interpretacija prava i koji je uopće status bilo koje partikularne antropologijske interpretacije teksta?

Karnevalska zbivanja u kaosu vizualnih, auditivnih i motoričkih učinaka prenese na u verbalne metafore nejedinstvene kako u vremenu tako u prostoru, odraz su naše znanstvene ozbiljnosti da od, kako kaže Leach, "stvari koje su opipljivo lude, tom istom ozbiljnošću od sebe samih napravimo budale".

Sve moguće paralele, o kojima je bilo riječi, u *Zaključku* su proglašene trivijalnim i slučajnim i nema nikakvog posebnog razloga za njih, one samo još više govore o "konstrukcijama Ludosti unutar ljudskog mišljenja" (str.364).

Utoliko antropologija (kako je pokazao ovaj skup i izneseni referati) još uvijek stoji u fazi otvaranja, započinjanja a njezini se uvidi moraju više temeljiti na "spontanosti, improvizaciji i inovaciji inherentnoj društvenoj praksi, koja vidi kulturu u nastajanju, koja je skeptična prema fiksnim značenjima i razriješenim završecima i koja priznaje nedosljednost i podvojenost društvenog života" (str.13).

SNJEŽANA ZORIĆ

Luj Leže, Slovenska mitologija, Grafos, Beograd 1984, 201 str.

Osamdeset godina nakon prvog objavljivanja Legerove knjige na našem jeziku i osamdeset tri godine nakon izlaska francuskog originala, pred nama je opet ovo staro ali za izučavanje slavenske mitologije nezaobilazno djelo. Premda nije uobičajeno, citirat ću ovdje iz autorovog predgovora nekoliko misli koje mi se čine i danas aktualne: "Građa je vrlo retka, a pisani ili nemi spomenici ni po koju cenu se ne bi mogli zamijeniti s hipotezama.(...) Da bi i

slovenska mitologija odlučno ušla u oblast nauke, trebalo je prvo očistiti njen teren od lažne građe, koja se na njemu nagomilavala. (...) Bez sumnje oblast slovenske mitologije postala je na taj način vrlo uzana; ali zna se bar odakle se mora početi - ako se uvek ne zna, kuda se ide. (...) Meni se čini, da je prostor slovenske mitologije jedino obeležen i ograničen pisanim i nemim spomenicima - ako ih ima - koji se odnose na neznabožačku periodu istorijskog života Slovena; ako još ove pisane ili neme spomenike može objasniti ili dopuniti kakvo narodno predanje, ja se i na nj pozivam (...) Ali ne smatram, da je folklor nerazdvojni i bitni deo mitologije. Od toga se ja unapred ograđujem, jer bi bilo vrlo dugo istraživati u kojoj je meri on mogao biti izmenjen hrišćanskim legendama, pozajmicama iz susednih naroda (...) No na žalost, sve dok budemo osećali jaku oskudicu u pisanim i nemim spomenicima neznabožačkog vremena, biće nam vrlo teško postaviti slovensku mitologiju na istu nogu, na kojoj stoje mitologije ostalih indoevropskih naroda."

Ovaj poduži citat čini mi se da ocrta neke bitne probleme istraživanja mitologije i u Legerovo vrijeme i danas. Ako nas zanimaju mitologija i religija Slavena prije pokrštavanja, teško da će nam istraživanje današnjeg folkloru u tome moći pomoći. Teško je vjerovati da bi suvremeni folklor i nakon tisuću godina još mogao čuvati *neizmijenjene* podatke o mitskim bićima starih Slavena. S druge strane, iz naše perspektive gledano, folkloristi mogu mnogo pomoći u istraživanju *novijih* mitskih predodžbi. Mitski način doživljavanja svijeta ne nestaje uvođenjem kršćanstva, a istraživanje mitskih predaja i vjerovanja izvan institucija službene religije jest važan folkloristički posao. Ono što se u tom poslu pokazuje kao stvarna opasnost jest upravo *pravljenje mitova i religije* tamo gdje nalazimo samo fragmente i vjerovanja. Izdvajanjem iz živog tkiva folkloru, zanemarivanjem razlika među varijantama, znanstveni čim uopćavanjem onoga što često postoji na razini lokalnih posebnosti - stvaraju se ponekad mitološki i religijski sustavi kakvi "u narodu" ne postoje. Ako ne postoje danas, postojali su "nekad", reći će oni koji u folkloru vide tek preostatke davnih, zaboravljenih cjelina. Ne

bih se s tim lako složio, barem ne u cijelosti, ali ovo nije mjesto da se time pomnije bavimo.

Leger je u svoje doba bio suočen s mnogim falsificiranim pisanim dokumentima (neizbježnim produktima jačanja nacionalne svijesti kod slavenskih naroda). To je, možda, opasnost koja u dvadesetom stoljeću nije toliko izražena (barem što se tiče eventualnih novih falsifikata), a i povijesna je znanost uznapredovala dovoljno da eliminacija ranijih krivotvorina ne bi trebala biti problem.

Rezimiramo li gornja razmatranja, potaknuta ponovnim objavljivanjem Legerove knjige i njegovim izbjegavanjem folklora kao izvora, mogli bismo zaključiti sljedeće: dva su smjera mitoloških istraživanja. Jedan smjer je historijski orijentiran i teži rekonstrukciji predkršćanske religije i mitskih predodžbi Slavena. Metode takvog istraživanja u prvom su redu historiografske, filološke i arheološke. Drugi mogući smjer jest folkloristički i polazi od istraživanja vjerovanja i mitskih predaja naših suvremenika. Miješanje tih dvaju tipova mitoloških istraživanja može biti opasno - tražimo li u suvremenom folkloru odjeke davnih religija, pridajemo li pojavama značenja koja one nemaju za pripadnike istraživane grupe. Isto tako, ako iz suvremenog folklora zaključujemo o pretkršćanskoj religiji, može nam se lako dogoditi da kanoniziramo vlastitu hipotezu. Uostalom, svjesno ili nesvjesno mitotvorstvo također je zanimljiv predmet folklorističkih istraživanja.

Legerova *Slovenska mitologija* osim uvoda ima osam glava i dodatak. U prvoj glavi autor piše o izvorima kojima se služio; druga je posvećena vrhovnom bogu; u trećoj se uspoređuju božanstva i sustavi ruskih i baltičkih Slavena; u četvrtoj su obrađena starija božanstva; u petoj su glavi mlađa božanstva; u šestoj su božanstva sudbine; u sedmoj se glavi autor bavi kultom, žrtvenicima, hramovima, idolima, svetim šumama, izvorima, vječevima i proroštvima, a osma se bavi zagrobnim životom. Dodatak se odnosi na neka etimološka pitanja vezana uz ime Svetovid, zatim uključuje 32 snimka arheoloških nalaza (snimci su crteži kipova reuzeti iz časopisa "Archiv für Anthropologie"), uz neke primjedbe o slavenskim idolima.

Knjiga ima i kratak pogovor (autor: Miodrag B. Šijaković), pod naslovom *Varijacije na temu: slovenski mit*.

IVAN LOZICA

Veselin Čajkanović, O magiji i religiji, Prosveta, Beograd 1985, 359 str.

Za razliku od djela J. Erdeljanovića i T. Đorđevića, treći važan opus starije srpske etnologije, opus Veselina Čajkanovića, još čeka ozbiljniju valorizaciju. Tom mišlju B. Jovanović počinje svoj pogovor novom izboru Čajkanovićevih radova s magijskom i religijskom tematikom. Nema u tome ništa čudno, jer znamo li nešto o obilježjima Čajkanovićeva rada, vidjet ćemo da takva valorizacija nipošto nije laka. Čajkanović je zaista pretjerao u svojim hipotezama o srpskom vrhovnom bogu (hromi vuk) i možemo se složiti s Jovanovićem da se tu radi o sumnjivoj panmanističkoj konstrukciji (uz to u zlo vrijeme objavljenoj, 1941), jer plemenski organizirani Srbi u vrijeme doseljavanja teško da su imali sociološke pretpostavke za postojanje zasebnog vrhovnog božanstva.

Čajkanoviću se zamjera i da je svu staru religiju Srba sveo na kult predaka, zaneamarujući već tada (u radovima Erdeljanovića i Filipovića) dotaknutu animističku komponentu. S druge je strane Čajkanovićev sinkretizam relativno revolucionaran kad se u obzir uzme još ponegdje i danas stroga vremenska podjela na pretkršćansku i kršćansku religiju. On je ispravno uočio da stara vjerovanja nisu izumrla nakon pokrštanja nego da su zadržana kao paralelan tok, koji se dalje razvijao i mijenjao.

Ono što mi se čini problematičnim (ne samo u Čajkanovićevu opusu nego i inače u istraživanju mitologije i drevnih religija) jest nekritično iskorištavanje suvremenog folklora. Mislim da se u interpretaciji podataka uzetih iz usmene književnosti moramo ponašati daleko opreznije. Narodne pjesme (kojima se i Čajkanović rado služio kao argumentacijom u rekonstrukciji zaboravljenih vjerovanja), a naročito njemu toliko drage epske pjesme, nisu baš